

УДК [342:008]:023.4

І. П. КОВАЛЕНКО

СИСТЕМА КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

Розкрито основні комунікаційні засоби формування професійної правової культури бібліотечних фахівців.

Ключові слова: правова культура, бібліотечні фахівці, комунікаційні засоби формування правової культури.

Раскрыты основные коммуникационные средства формирования профессиональной правовой культуры библиотечных работников.

Ключевые слова: правовая культура, библиотечные специалисты, коммуникационные средства формирования правовой культуры.

The main communication means of forming a librarians' professional legal culture are explained.

Key words: legal culture, librarians' professional, communication means of forming a legal culture.

Необхідною умовою підвищення рівня правової культури суспільства є високий ступінь правової інформованості населення, ефективність створення й функціонування єдиного інформаційно-правового простору як основи доступності правової інформації для кожного громадянина країни. Найнадійнішим та загальнодоступним каналом розповсюдження правової інформації є бібліотеки. Як базовому елементу соціокомунікаційної інфраструктури суспільства їм належить провідна роль у генеруванні, впорядкуванні та наданні в користування правових інформаційних ресурсів, виконанні ціннісно-орієнтаційної та правосоціалізуючої функцій, що зумовлює нові вимоги до підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів, необхідність суттєвого підвищення рівня їх правової культури.

Науковим підґрунтям розробки концептуальних засад формування професійної правової культури бібліотечних фахівців є праці Т. Вилегжаніної, І. Давидової, В. Ільганаєвої, А. Петрової, Г. Солоіденко, а також провідних російських науковців І. Багрової, О. Бойкової, І. Джерелієвської, В. Ключєва, Ю. Столярова, І. Суслової та ін. Однак комунікаційні аспекти формування правової культури бібліотечних фахівців ще не були предметом самостійного наукового дослідження, що й зумовлює актуальність даної публікації.

Мета статті — визначити найефективніші комунікаційні засоби формування правової культури сучасних бібліотечних фахівців.

Бібліотека як комунікаційний посередник між створювачами та користувачами правової інформації забезпечує їх взаємодію через застосування різноманітних комунікаційних засобів. Опанування цих засобів бібліотечними фахівцями сприяє залученню їх до участі в правовій комунікації та зумовлює формування в них певного рівня правової культури як системи правових знань, правосвідомості та правомірної поведінки. Чим різноманітнішою є система комунікаційних засобів, які створює чи використовує бібліотечний фахівець у процесі організації цілеспрямованої взаємодії між суб'єктами правової комунікації, тим вищий рівень його правової культури.

В умовах ускладнення об'єктно-предметного середовища сучасної бібліотечної діяльності, розширення комунікаційних зв'язків і професійно-правового простору бібліотечні фахівці мають опановувати цілісну систему документно-ресурсних, інформаційно-сервісних, організаційно-управлінських комунікаційних засобів, що сприяють формуванню їх правової культури.

До підсистеми документно-ресурсних комунікаційних засобів належать:

- засоби моделювання бібліотечного фонду правової документації («Класифікатор галузей законодавства України», класифікатори правових актів, еталонні бази даних (БД) правових актів; електронні каталоги Національної юридичної бібліотеки України, Центру правової інформації Національної парламентської бібліотеки України, бібліотеки Верховної Ради України, бібліотек вищих навчальних закладів юридичного профілю, ін.);
- засоби селекції, замовлення й придбання офіційних та неофіційних правових видань (каталоги передплатних агентств, видавництва та книготорговельних установ, зокрема електронних, які спеціалізуються на літературі юридичного профілю, офіційні правові БД, засоби електронної книжкової торгівлі, передплати, документообміну, електронного постачання обов'язкового примірника офіційних нормативно-правових документів, копіювання, ін.);
- засоби організації та надання в користування бібліотечного фонду правової документації як сукупності електронних та нонелектронних документів і тісно пов'язаних з ними довідкових, нормативно-технічних, наукових матеріалів, що охоплюють усі сфери правової діяльності (форми сумарного та індивідуального обліку правових документів, інформаційно-пошуковий та довідково-бібліографічний апарат фонду правової документації; виокремлення згідно з «Порядком офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» обов'язкового для бібліотеки ядра фонду нормативно-правових актів, спеціалізованих періодичних видань правової тематики).

Складність та своєрідність комплектування бібліотечного фонду правовою літературою потребують наявності в персоналі бібліотек високого рівня правової культури. Бібліотечний фахівець має знати коло вірогідних джерел правової інформації, бо надання користувачам застарілих або нечинних нормативних документів часто приводить до негативних юридичних наслідків. Відповідальними процесами є розроблення для бібліотечного фонду правової документації самостійного профілю комплектування, що фіксується в моделі фонду, визначення джерел і способів документопостачання, створення автономного та своєрідного довідково-пошукового апарату, вивчення контингенту користувачів, з'ясування особливостей їх інформаційних потреб і запитів. Найважливішим комунікаційним засобом, що сприяє ефективному моделюванню фонду, є «Класифікатор галузей законодавства України», затверджений наказом Міністра юстиції України № 43/5 від 2 червня 2004 року [17]. Цей документ розроблений Міністерством юстиції з метою забезпечення виконання завдань щодо організації та ведення еталонної бази даних правової інформації, необхідної для формування правової політики, підвищення ефективності правового регулювання, реалізації програм законопроектних робіт, забезпечення правової реформи в Україні, автоматизованого обміну правовою інформацією, вдосконалення обліку актів законодавства. На основі означеного Класифікатора відбувається процес уніфікації банків даних правової інформації України. Якщо бібліотечний фонд також структурувати на основі Класифікатора галузей законодавства, то ступінь узгодженості між різнорідними правовими ресурсами країни буде повнішою, тому бібліотечні працівники мають добре орієнтуватися в структурі й особливостях застосування Класифікатора.

Бібліотекарю-комплектатору необхідно знати також, що всі нормативно-правові документи фіксуються в Єдиному державному реєстрі нормативно-правових актів. Цей комунікативний засіб є найповнішим, оперативним, вірогідним і точним офіційним документом, доступним для ознайомлення, тому безцінний для комплектатора як модель потоку правової документації, яку доцільно використовувати для відбору документів до бібліотечного фонду офіційних правових актів. Кваліфікований моніторинг цього потоку дозволяє відстежувати появу нових нормативних документів, відміну попередньо діючих, суттєво економити затрати часу та зусиль бібліотекаря-фондовика на оновлення електронного та нонелектронного бібліотечного фонду, повнотекстових та бібліографічних тематичних баз даних правової тематики [28].

Для комплектування неофіційної правової літератури бібліотекар має використовувати систему бібліографічних посібників на допомогу комплектатора — книготорговельні каталоги видавництва і книжкових магазинів, прайс-листи, рекламні проспекти, каталоги-прейскуранти, веб-сайти видавництва та електронних книжкових магазинів. Нині більше сімдесяти

видавництва України друкують правову літературу, з них майже 40% мають власні веб-сайти, які дозволяють здійснити відбір та дистанційне замовлення видавничої продукції. Провідними видавничими установами юридичного профілю в Україні є всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», видавництва «Юрінком Інтер», «Ін Юре», «Право», «Парламентське видавництво», «Юридична думка», «Юридична книга», «Юридична література», «Юридична практика», «Юрсвіт», «Юстініан», «Алерта», «КНТ», «Атіка», «Одісей» та ін. Установлення з ними сталих комунікаційних зв'язків сприятиме оперативному та якісному поповненню бібліотек усіма типами видань правової проблематики — науковими, навчальними, довідковими, практичними коментарями чинного законодавства та ін.

Кожний бібліотечний фахівець має знати джерела офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, які визначені Указом Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» № 1327/97 від 4 грудня 1997 р. Відповідно цього указу, газети «Урядовий кур'єр», «Голос України», офіційні інформаційні бюлетені «Офіційний вісник України»; «Відомості Верховної Ради України» оприлюднюють державною мовою всі закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, тому названі офіційні друкovanі видання є обов'язковими складовими ядра правового фонду будь-якої бібліотеки. Нормативно-правові акти, опубліковані в інших друкovanих виданнях, є лише інформаційними і не можуть бути використані для офіційного застосування [21]. Але їх теж бажано мати у фонді бібліотеки, адже комплектаторові необхідно пам'ятати, що передрукovanі іншими видавничими установами офіційні нормативно-правові документи не мають юридичної сили у зв'язку з тим, що організації, які їх перевидали, не мають права юридичної відповідальності за автентичність (повну відповідність) передрукovanого тексту офіційному правовому документу. Обов'язковими умовами набуття чинності нормативних правових актів є їх опублікування та обов'язкова державна реєстрація в Міністерстві юстиції України.

До підсистеми інформаційно-сервісних комунікаційних засобів формування правової культури бібліотечних фахівців належать:

- засоби, що дозволяють здійснювати оперативний пошук потрібних правових документів та їх фрагментів у значних за обсягом масивах інформації, надавати користувачам бібліотек не лише першоджерела офіційних правових документів, але й коментарі до них, консультації фахівців з правових питань, з високою швидкістю актуалізувати та передавати інформацію по телекомунікаційних мережах (онлайнова БД правових документів «Законодавство України» Верховної Ради України (zakon.rada.gov.ua); онлайнова БД «Нормативно-правові документи» Урядового порталу України (www.kmu.gov.ua), цифрові архіви

електронних офіційних видань: газети «Голос України» (www.golos.com.ua) та бюлетеня «Офіційний вісник України» (gd.kiev.ua); комерційні інформаційно-пошукові правові системи «Ліга. Закон», «Нормативні акти України» (НАУ) та її інноваційні версії — МЕГА-НАУ, НАУ-Експерт, «НАУ-Судові рішення»), зарубіжні правові БД «Кодекс», «Гарант», «КонсультантПлюс», CELEX, SCAD, EPOQUE; Інтернет-ресурси тематичних порталів юридичної проблематики (Всеукраїнський юридичний портал (www.uazakon.com), UAPravo.net (www.uapravo.net), портал «Правовий простір» (pravo.prostir.ua), «Права людини в Україні» (www.khpg.org), «Права дітей та молоді в Україні» (pravaditej.org.ua), правовий портал «Юрисконсульт» (juryskonsult.wordpress.com), які теж містять БД законодавства України, його коментарі, аналітику й інші види різноманітної правової інформації);

- засоби правового інформування користувачів бібліотек, їх довідкового обслуговування (РЖ «Джерело. Серія 3. Соціальні та гуманітарні науки», інформаційно-аналітичні продукти власної генерації — електронні правові дайджести, довідники правових ресурсів Інтернету, огляди законодавства, бюлетені та виставки нових надходжень правової літератури, тематичні бібліографічні посібники правової проблематики, анотовані рекомендаційні покажчики з актуальних правових проблем, архів фактографічних, бібліографічних та аналітичних довідок у галузі права; тематичні виставки правових видань, Дні спеціаліста-правознавця, Дні правової інформації, огляди правової літератури, клуби правозахисників, віртуальні правові консультації, ін.).

Великою популярністю на інформаційному ринку користуються нині комп'ютерні інформаційно-правові системи вітчизняного та зарубіжного виробництва. Бібліотечні фахівці мають знати переваги й недоліки цих інформаційних продуктів, уміти користуватися ними, кваліфіковано здійснюючи пошук необхідної правової інформації. Так, найбільша в Україні повнотекстова інформаційно-правова система — МЕГА-НАУ — містить електронні тексти нормативних актів, проекти законів, консультації, роз'яснення, погляди фахівців, довідник органів влади, каталог справ про банкрутства, словник правових термінів, форми і бланки, довідники, класифікатори та ін. Розділ системи «НАУ-Судові рішення» містить рішення загальних та спеціалізованих судів України, які офіційно оприлюднені відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень» № 3262-IV від 22 грудня 2005 року. Наповнення бази даних здійснюється на основі прямого договору з інформаційно-технічним адміністратором Єдиного державного реєстру судових рішень. На сьогодні в базі даних «НАУ-Судові рішення» налічується понад 3,5 мільйона судових рішень, прийнятих 730 судами України. Такі професійні правові системи є міцним інформаційним

ресурсом, який може суттєво доповнювати сервісні можливості та потенціал бібліотечних фондів власної генерації. На жаль, не всі вітчизняні бібліотеки мають фінансові можливості щодо придбання продуктів торговельної марки НАУ, але на сайті кампанії-виробника надано безплатний доступ до 663694 правових актів. Важливою складовою правової культури сучасного бібліотечного фахівця є знання про можливості й навички користування інформаційними правовими системами такого класу.

Підсистема організаційно-управлінських комунікаційних засобів формування правової культури бібліотечних фахівців передбачає:

- засоби підвищення професійно-правової компетентності бібліотечних кадрів (створення мультимедійного правоосвітнього середовища на базі корпоративного інтернет-порталу «Бібліотечне законодавство України», контент якого передбачає дистанційний навчальний курс «Бібліотечне право», Форум для обміну досвідом бібліотечних фахівців щодо правозастосовної та правотворчої діяльності; «Консультації юриста з проблем правового регулювання бібліотечно-інформаційної діяльності»; «Каталог корисних посилань на бібліотечні Інтернет-ресурси правознавчої проблематики», ін.).
- засоби стимулювання потреби у правовій самоосвіті та самовихованні (турніри знавців бібліотечного права, творчі конкурси, ерудит-лото, аукціони професійно-правових знань, захист творчих проєктів, семінари-тренінги та майстер-класи щодо особливостей застосування бібліотечного законодавства, пошук інформації в довідкових правових базах даних та ресурсах Інтернету й ін., які побудовані на інтерактивному підході, емоційності, дискусійності, розширюють та поглиблюють правові знання, сприяючи творчому нестандартному мисленню, формуванню навичок оперативного вибору правильних рішень у складних виробничих ситуаціях).

Найефективнішими організаційно-управлінськими комунікаційними засобами формування правової культури бібліотечних фахівців є ті, що залучають їх до активної правотворчої діяльності завдяки розвиткові адвокатів бібліотек — консолідованої, координованої системної роботи щодо обстоювання бібліотекарями своїх професійних прав та інтересів через удосконалення чинного бібліотечного законодавства, підвищення ефективності державної бібліотечної політики, формування в суспільстві гідного іміджу бібліотеки як унікального соціокультурного та комунікативного інституту (PR-акції бібліотек, зустрічі з представниками ЗМІ, місцевих й загальнодержавних органів влади, політичних партій, професійних асоціацій, всеукраїнські Інтернет-чати зі співробітниками галузевих міністерств та відомств, ін.) [6]. Цей клас комунікаційних засобів є нині майже не опанованим бібліотечними фахівцями і потребує активного запровадження в практику роботи вітчизняних бібліотек.

Системне і цілеспрямоване опанування означених комунікаційних засобів бібліотечними фахівцями сприятиме створенню в бібліотеці ефективного інформаційно-правового середовища як умови формування належного рівня правової культури бібліотечного персоналу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойкова О. Ф. *Правовое регулирование библиотечно-информационной деятельности : науч.-практ. пособие*. — М. : Либеря, 2006. — 480 с.
2. Вилегжаніна Т. *Сучасна бібліотека має розвиватися у правовому полі / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета*. — 2005. — №2. — С. 4–5.
3. Гриханов Ю. А. *Бібліотека в правовому полі / Ю. А. Гриханов // Інформ. бюл. РБА*. — 2002. — №22. — С. 21–27.
4. Давидова І. О. *Бібліотечне виробництво в сучасному суспільстві : монографія / І. О. Давидова*. — Х. : ХДАК, 2005. — 295 с.
5. Дворкина М. Я. *Некоторые стереотипы библиотечного сознания / М. Я. Дворкина // Профессиональное сознание библиотекарей : сб. науч. тр.* — М., 1994. — С. 14–17.
6. Загуменна В. В. *Адвокаті бібліотек: поняття, сутність, мета, завдання / В. В. Загуменна // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19–21 травня 2009 р.* — К., 2009. — С. 77–80.
7. Ільганаєва В. О. *Соціальні комунікації: сфера практичної діяльності й об'єкт теоретизації / В. О. Ільганаєва // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали міжнар. наук. конф., 26–27 лютого 2009 р. : у 2-х ч.* — Х. : ХДАК, 2009. — Ч. 1. — С. 8–10.
8. Ільганаєва В. А. *Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева*. — Х. : КП «Городская типография», 2009. — 392 с.
9. Ільганаєва В. О. *Бібліотека в сучасному інформаційному середовищі: основні стратегії розвитку / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури. Вип. 1. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика : сб. наук. тр.* — Х. : ХДАК, 1999. — С.30–37.
10. Ключев В. К. *Библиотечное право — необходимый компонент профессиональной подготовки / В. К. Ключев // Библиогр.* — 2001. — №6. — С. 53–55.
11. Ключев В. К. *Библиотечное право : программа курса // Менеджер информационных ресурсов : учеб.-метод. пособ. / Ключев В. К. и др.* — М., 2008. — С. 117–141.
12. Ключев В. К. *Библиотечно-информационная деятельность в системе правового регулирования (Библиотечное право) : дидакт. пособ. / В. К. Ключев, МГУКИ*. — М., 2002. — 84 с.

13. Комаров В. В. Проблемы формирования информационно-образовательной среды (опыт Национальной юридической академии Украины имени Ярослава Мудрого) / Комаров В. В., Пасмор Н. П. // Юридическая наука и образование. — 2009. — Вып. 2. — С. 288–300.
14. Петрова Л. Правові засади економічних відносин в діяльності сучасної бібліотеки / Л. Петрова. — К. : НІПБ України, 2002. — 70 с.
15. Петрова Л. Законодавче забезпечення діяльності бібліотеки в умовах ринкових змін / Л. Петрова // Вісн. Кн. палати. — 2002. — №9. — С. 16–21.
16. Петрова Л. Правові основи трансформації сучасної бібліотеки / Л. Петрова // Вісн. Кн. палати. — 2002. — №8. — С. 14–19.
17. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України : наказ Міністра юстиції України від 02.06.2004 № 43/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. — Загол. з екрана.
18. Про затвердження Положення про Національну юридичну бібліотеку : постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2000 р. № 173 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. — Загол. з екрана.
19. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів : постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/law>. — Загол. з екрана.
20. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3 [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. — Загол. з екрана.
21. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України № 1327/97 від 04.12.97 р. [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. — Загол. з екрана.
22. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А. В. Соколов [Электронный ресурс]. — СПб., 2002. — Режим доступа : www.i-i.ru. — Загл. с экрана.
23. Соколов А. В. Знакомьтесь: метатеория социальной коммуникации / А. В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. — 2001. — №6. — С.4–15.
24. Соколов А. В. Социальные функции библиотечной и библиографической деятельности / А. В. Соколов // Науч. и техн. б-ки СССР. — 1984. — № 6. — С. 19–27.
25. Солоіденко Г. Бібліотеки та бібліотечне законодавство України / Г. Солоіденко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — К., 2001. — Вып. 5. — С. 403–414.

26. Солоіденко Г. Нормативно-правове забезпечення діяльності бібліотек України / Г. Солоіденко // Наук. пр. Нац б-ки ім. В. І. Вернадського. — К., 2001. — Вип. 7. — С. 182–193.
27. Справочник информационного работника / науч. ред. Р. С. Гиляревский, В. А. Минкина. — СПб. : Профессия, 2005. — 552 с.
28. Столяров Ю. Н. Библиотечный фонд правовой документации: учеб.-практ. пособ. / Ю. Н. Столяров. — М. : Либерия, 2003. — 256 с.
29. Электронные документы: создание и использование в публичных библиотеках : справ. / науч. ред. Р. С. Гиляревский, Г. Ф. Гордукалова. — СПб. : Профессия, 2007. — 664 с.

Надійшла до редколегії 27.11.2009 р.